

Ilmastoterveisiiä **Etelästä**

Opettajan opas
ilmastonmuutokseen, ilmastoviestintään
ja vastamainostyöpajan ohjaamiseen

KUULE MITÄ HALUAT

EDISTYKSELLISET VASTAMELUKUULOKKEET
SUODATTAVAT EPÄMIELLYTTÄVÄT VIESTIT POIS

denial by you & me

Kuva: San Francisco Bicycle Coalition.

Bike & Roll to School -päivä San Franciscossa keväällä 2018.

Sisällys:

ILMASTOTERVEISIÄ OPETTAJALLE	4
ILMASTONMUUTOS ON ERITYISONGELMA	5
ILMASTONMUUTOS ETELÄSSÄ JA POHJOISESSA	8
KULUTTAJAKANSALAISET ILMASTONMUUTOSTA RATKAISEMASSA	10
ILMASTONMUUTOS MEDIASSA	13
ILMASTONMUUTOS JA KULTTUURIHÄIRINTÄ	17
NÄIN OHJAAT VASTAMAINOSTYÖPAJAN	19
1 JOHDATUS ILMASTOKYSYMYKSIIN JA -MAINONTAAN	20
2 MAINOKSEN ANALYYSI	21
3 KRIITTISEN KUVASTON TULKINTA	22
4 OMA VASTAMAINOS	24
5 OPPILASTÖIDEN ESITTELY, TYÖPAJAN YHTEENVETO JA JÄLKITYÖT	28
MONIALAISTA OPPIMISTA	30
LIITTEET	
Liite 1. Pieni ilmastosanasto	32
Liite 2. Ilmastofaktat vastamainostyöpajaan	35

Ilmastoterveisiä opettajalle

Ilmastonmuutos on vakavin ihmiskuntaa koskaan kohdannut ympäristöongelma. Se vaikuttaa ihmistoimintaan ja luonnonympäristöihin jo nyt, ja vaikutukset tulevat lisääntymään tulevaisuudessa. Vaikka aihe on vakava, on tilanne kaikkea muuta kuin toivoton: katastrofaalinen ilmastonmuutos voidaan edelleen estää, jos niin halutaan. Ihmisten toiminta ratkaisee, ja myös opettaja tarvitaan tässä työssä.

Ilmastonmuutosta hillitään hyvin monenlaisilla tavoilla. Niitä ovat uusien ja jo olemassa olevien teknisten ja sosiaalisten innovaatioiden kehittäminen ja käyttöönotto, lakien, tukien ja verotuksen uudelleensuuntaaminen ja hyvä yhdyskuntasuunnittelu. Niiden rinnalla tarvitaan koulutusta ja viestintää sekä julkista keskustelua siitä, miten ilmastoasioissa toimitaan. Ilmastotyöhön tarvitaan mukaan kaikki kynnelle kykenevät: valtiot, kunnat, yritykset, kansalaisyhteiskunta, koulut. Aktiiviset ilmastotoimijat hidastavat ilmastonmuutosta ja torjuvat sen seurauksia niin Etelässä kuin Pohjoisessakin.

Koska ilmastonmuutos on haasteena moniulotteinen, voidaan sitä tarkastella hyvin monenlaisista näkökulmista. Ilmastoterveisiä Etelästä -hankkeessa aihetta katsotaan globaalin etelän ilmastotoimijoiden tarinoiden kautta sekä toisaalta median ja mainonnan viestien ja niiden kriittisen tarkastelun kautta. Erityisesti kiinnitetään huomiota siihen, kenen ääniä nostetaan mediassa esille ja miten ilmastouutisia pitäisi täydentää, jotta myös Etelän näkemykset huomioitaisiin. Teemojen käsittelyn tueksi hankkeessa tuotetaan suomenkielinen Etelän ilmastotoimijoiden blogikirjoitusten sarja sekä vastamainoksia tausta-artikkeleineen. Myös tämä opas ja siinä esiteltävä vastamainostyöpaja on suunniteltu hankkeessa.

Tämän oppaan tarkoituksena on tukea sinua, opettajaa, ilmastoaiheen käsittelemisessä koulussa. Materiaali tarjoaa taustatietoa ilmastonmuutoksesta, kuluttajakansalaisten roolista sen ratkaisemisessa ja aiheen käsittelystä mediassa. Voit hyödyntää taustatietoa itsellesi tai monistaa sopivista osista kopioita oppilaille. Lisäksi esitellään vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa ilmastoaiheinen vastamainostyöpaja. Lisää materiaalia löydät Biologian ja maantieteen opettajien liitto BMOL ry:n verkkosivulta <https://peda.net/yhdistykset/bmol-ry> kohdasta Oppimateriaalit > Ilmastoterveisiä Etelästä.

Hankkeen toteuttavat yhteistyössä Biologian ja maantieteen opettajien liitto BMOL ry, Äidinkielen opettajain liitto ja Häiriköt-päämaja EU:n tukeman Frame, Voice, Report -hankkeen tuella lukuvuonna 2018–2019.

Tervetuloa mukaan kuulemaan Ilmastoterveisiä Etelästä, sekä keskustelemaan ja toimimaan ilmastonmuutoksen hidastamiseksi yhdessä maailman kaikkien ilmastotoimijoiden kanssa!

Innostunein terveisin,
Pinja ja Hanna Kaisa BMOL ry:stä

Ilmastonmuutos on erityisongelma

Ilmastonmuutos on moniin muihin kestävyysaasteisiin verrattuna valtavan suuri ja jo itsessään hyvin monimutkainen ilmiö. Toisaalta ilmastonmuutoksen ratkaisut edustavat samalla myös kestäväen kehityksen mukaista elämäntapaa laajasti. Seuraavassa ilmastonmuutoksen syyt, seuraukset ja ratkaisumallit on selitetty hyvin tiiviisti.

IHMISEN TOIMINTA MUUTTAA ILMASTOA

Ilmastonmuutoksella tarkoitetaan luonnollisen kasvihuoneilmiön voimistumista. Kasvihuoneilmiö on ilmiö, jossa eräät ilmakehän kaasut, mm. vesihöyry ja hiilidioksidi, toimivat samaan tapaan kuin lasi kasvihuoneessa: ne päästävät auringon valon maan pinnalle, mutta estävät osaa lämmöksi muuttuneesta auringon säteilystä karkaamasta takaisin avaruuteen. Luonnollinen kasvihuoneilmiö pitää planeettamme elämälle suotuisana; ilman sitä keskilämpötila maapallolla olisi -18°C eli 33°C nykyistä kylmempi.

Nykyinen ilmastonmuutos on syntynyt, koska ihmiskunta tuottaa valtavia määriä kasvihuonekaasuja, jotka voimistavat kasvihuoneilmiötä ja tämän seurauksena ilmasto muuttuu. Tärkeimpiä ihmisen tuottamia kasvihuonekaasuja ovat hiilidioksidi (CO_2), metaani (CH_4) ja dityppioksidi (N_2O). Merkittävin päästöjen lähde on fossiilisten polttoainesten eli hiilen, öljyn ja maakaasun käyttäminen energiantuotannossa ja liikenteessä. Kasvihuonekaasuja syntyy myös mm. maataloudessa, teollisuuden prosesseissa, kaatopaikoilla ja metsäpaloissa.

Ilmasto on muuttunut aina, mutta nykyinen teollisen vallankumouksen puitteissa aiheutunut muutos on poikkeuksellisen nopea. Ilmastonmuutoksen perimmäisenä syynä ovatkin ongelmat yhteiskuntajärjestelmien rakenteissa. Niiden synty on liittynyt teolliseen vallankumoukseen, kulutusyhteiskunnan kehitykseen, energiapolitiikkaan ja markkinoiden toimintaan. Ilmastokysymysten ymmärtämisessä keskeisessä roolissa ovatkin luonnontieteen kysymysten hallinnan lisäksi kysymykset yhteiskuntien toiminnasta sekä moraalista, arvoista ja oikeudenmukaisuudesta.

MUUTOKSET NÄKYVÄT LUONNOSSA JA YHTEISKUNNISSA

Ilmastonmuutoksen seurauksena sademäärät, lämpötilat ja ilmakehän kaasukoostumus muuttuvat maapallolla. Muutokset ovat erilaisia eri puolilla maailmaa, mutta pääsääntönä on, että lämpötilat nousevat ja muut sääolot äärevöityvät: kuivuudet ja rankkasateet lisääntyvät ja myrskyt voimistuvat. Lisäksi lumen ja jäätiköiden määrä vähenee ja merenpinta nousee. Luonnossa tämä merkitsee vaikeuksia monien eliöläjien selviytymiselle, kun ne eivät ehdi sopeutua ilmaston nopeaan muuttumiseen. Toisaalta joitakin lajeja ilmaston muuttuminen hyödyttää.

Ihmisille ilmastonmuutos aiheuttaa luonnonolojen muutosten lisäksi yhteiskunnallista levottomuutta ja epätasa-arvoa, puutteita ihmisoikeuksien toteutumisessa, ruoantuotannon vaikeutumista, sairauksien leviämistä ja taloudellista epävakautta.

Kuva: Voima-lehti/Häiriköt-päämaja

Kuva: ADB

Kestävää tulevaisuutta rakentamassa: rautatietyömaa Azerbaidžanissa.

Nykyisen tiedon valossa ilmastonmuutosta ei ole enää mahdollista pysäyttää, sillä jo aiheutetut ilmastopäästöt lämmittävät ilmakehää vielä satojen vuosien ajan. Ihmisen toiminnan vaikutus ilmastonmuutoksen etenemisessä on kuitenkin ratkaiseva ja katastrofaalinen ilmastonmuutos voidaan edelleen estää, jos niin halutaan. Mukaan ilmastotoimiin tarvitaan valtioita, kuntia, yrityksiä, kansalaisyhteiskuntaa ja kouluja, sekä näissä toimivia ihmisiä. Heillä ja meillä kaikilla on työssä oma roolimme.

JÄRKEVÄT VALINNAT RATKAISEVAT

Ilmastonmuutoksen riittävä hillitseminen vaatii suuria muutoksia elämäntavassamme: hillintätoimia on tehtävä niin energiantuotannossa, teollisuudessa, liikenteessä, asumisessa, kuin maataloudessakin. Myös luonnon omien hiilinielujen, kuten metsien ja maaperän, hiilensidontakykyä tulee pyrkiä vahvistamaan. Käytännössä yhteiskunnallinen muutos tehdään kehittämällä uusia ratkaisuja ja viemällä niitä käytäntöön lainsäädännön, tukien ja verotuksen, hyvän yhdyskuntasuunnittelun, koulutuksen ja viestinnän keinoin, tutkimalla ja kehittämällä uusia tuotteita ja palveluita, sekä tuomalla ilmastoasioita jatkuvasti esiin eri yhteyksissä, tarkastellen asioiden tilaa ja toimintatapoja rakentavan kriittisesti.

Ilmastonmuutos ei ole ainoa ympäristöongelma, vaan se on osa moninaista nykymaailmaa riivaavaa ympäristö- ja kestävyysongelmien vyyhtiä. Muita ympäristökysymyksiä ovat esimerkiksi merten roskaantuminen, luonnonvarojen tuhlaaminen, kaupunki-ilman huono laatu, merien happamoituminen ja kesäiset sinileväkukinnot Itämeressä. Jotkut eri ympäristöongelmilla on yhteyksiä toisiinsa, joskus taas ei. Myös ongelmien laajuus vaihtelee: jotkut ympäristökysymykset voivat olla paikallisesti merkittäviä, toiset alueellisia ja jotkut, kuten ilmastonmuutos, vaikuttavat koko maapallon toimintaan.

Jotta ympäristökysymyksiä voitaisiin pätevällä tavalla ratkaista, on tunnettava juuri kyseisen ongelman syyt ja parhaat ratkaisumallit, jotka siihen vaikuttavat. Jos tavoittelee muovitonta lähiluontoa, kannattaa laittaa roskat roskakoriin ja vaatia kunnalta kannellisia roskapönttöjä ulkoi-

lualueille, jotta muovinriekaleet eivät karkaa tuulen mukana vesistöihin. Roskaantumiseen puutuminen ei kuitenkaan vaikuta esimerkiksi siihen, että Etelä-Suomessa on todella vähän vanhoja metsiä, jotka olisivat tärkeitä uhanalaisten lajien turvaamiseksi. Roskaantumiseen ja aarniometsien vähenemiseen liittyvät ongelmat vaativat aivan erilaisia ratkaisukeinoja.

Myös ilmastonmuutoksen hidastamisessa toiset toimet ovat tehokkaampia kuin toiset. Esimerkiksi kierrättäminen on yleisesti hyvä asia, mutta ilmastonmuutoksen hidastamisen kannalta on selvästi tärkeämpää luopua fossiilisten energiantuotantomuotojen käytöstä sekä vähentää lentomatkaa ja suosia kasvisruokaa.

MUUTOKSIA LUVASSA

Koska ilmastonmuutoksen seurauksia ja vaikutuksia ei voida enää kokonaan estää, on niihin alettu myös jo sopeutua. Sopeutumistoimien tarkoituksena on vähentää luonnonjärjestelmien ja yhdyskuntien haavoittuvuutta ilmastonmuutoksen vaikutuksille. Käytännössä vaikutuksiin voidaan sopeutua mm. ottamalla ilmasto-olojen muutokset huomioon kaavoituksessa ja rakentamisessa, kehittämällä vakuutusjärjestelmiä sekä suojelemalla kosteikkoalueita, metsiä ja maatalousjärjestelmien monimuotoisuutta.

YK on keskeisin toimija valtioiden välisen ilmastonmuutoksen vastaisen työn järjestämisessä. Uusin kansainvälinen ilmastopöytäkirja saatiin aikaan neuvotteluissa Pariisissa joulukuussa 2015. Sopimus astui voimaan hyvin nopeassa aikataulussa jo marraskuussa 2016.

Pariisin sopimus ei sisällä määrällisiä päästövähennysvelvoitteita, vaan valtiot sitoutuvat sopimuksessa valmistelemaan, tiedottamaan, ylläpitämään sekä saavuttamaan omat kansalliset päästötavoitteensa. Yleisenä tavoitteena on pitää maapallon keskilämpötilan nousu selvästi alle kahdessa asteessa suhteessa esiteolliseen aikaan ja pyrkiä toimiin, joilla lämpeneminen saataisiin rajattua alle 1,5 asteen. Vuoden 2018 tietojen mukaan sovitusta 1,5 asteen tavoitteesta ollaan vielä kaukana, sillä esimerkiksi Euroopan unionin asettamat tavoitteet johtavat kolmen asteen lämpenemiseen. Tällä hetkellä kansainvälisissä ilmastoneuvotteluissa keskitytään sopimaan Pariisin sopimuksen toimeenpanon yksityiskohdista.

Jotta ilmastokriisi voidaan ratkaista, tarvitaan kansainvälisen yhteistyön ja valtioiden toimien lisäksi paikallishallinnon (kuntien), yksityissektorin (yritysten), kansalaisyhteiskunnan (järjestöjen) ja kansalaisten laajaa osallistumista työhön.

Kuva: Georgina Smith / CIAT

Ilmastonmuutokseen sopeutumista varten tarvitaan tutkimusta. Clare Mukankusi tutkii papulajikkeiden ilmastokestävyyttä Ugandassa.

LUE LISÄÄ:

Open ilmasto-opas. <https://openilmasto-opas.fi/>

Pariisin ilmastopöytäkirja (Ulkoministeriö). <http://www.ym.fi/pariisi2015>

Kuva: Dominic Sansoni/Wol Bank

Aurinkopaneelien avulla kyläläiset saavat kotiinsa valaistuksen Sri Lankassa.

Ilmastonmuutos Etelässä ja Pohjoisessa

Eri puolilla maailmaa asuvat ihmiset ovat aiheuttaneet ja aiheuttavat ilmastopäästöjä erilaisia määriä, ja myös ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat paikasta riippuen erilaisia. Historiallisesti kasvihuonekaasupäästöistä valtaosa on teollisuusmaiden aiheuttamia, ja tälläkin hetkellä ne aiheuttavat yli puolet maailman vuosittaisista päästöistä, vaikka niissä asuu vain viidennes väestöstä. Vastaavasti kaikkein vähiten kehittyneissä maissa asuu kymmenesosa maailman väestöstä, ja ne tuottavat alle prosentin kaikista hiilidioksidipäästöistä. Kehittyvien maiden nopean väestönkasvun ja teollistumisen vuoksi niiden osuus päästöistä on kasvussa, ja vuonna 2025 niiden arvioidaan olevan jo lähes puolet maailman päästöistä. Samalla päästöt lisääntyvät edelleen myös monissa teollistuneissa maissa.

EPÄREILUT MUUTOKSET

Vaikka ilmastonmuutos on valtaosin teollisuusmaissa aiheutettu, kohdistuvat sen vaikutukset voimakkaimmin sellaisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin, jotka ovat jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa, eli sosiaalisista, taloudellisista, poliittisista tai muista syistä marginalisoituneita. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi kehitysmaiden kansalaisia, tulevia sukupolvia sekä monia alkuperäiskansoja, kuten saamelaisia Suomessa.

Tällä hetkellä pahiten uhattuja ovat pienet saarivaltiot, jotka voivat hävitä kokonaan merenpinnan noustessa, mutta myös monet muut maat ovat vaikeuksissa. Kuivuudesta johtuva vesipula ja satojen väheneminen sekä tarttuvien tautien leviäminen aiheuttavat näissä maissa suuria ongelmia. Odotettavissa on, että ilmastonmuutos estää köyhyyden vähentymisen maailmasta ja sen aiheuttama vesi- ja ruokapula johtaa ihmisten välisiin konflikteihin ja jopa sotiin. Joidenkin ihmisten on muutettava pois asuinalueiltaan elinympäristöjen tuhouduttua, jolloin heistä tulee ilmastopakolaisia. Suurempien ongelmien lisäksi kehitysmailla on myös teollisuusmaita huonommat mahdollisuudet sopeutua ilmastonmuutokseen.

Ilmastonmuutoksessa onkin mitä suurimmassa määrin kysymys oikeudenmukaisuudesta ja ihmisoikeuksista. Ilmasto-oikeudenmukaisuuden ytimessä on kysymys siitä, kuka ilmastonmuutoksen on aiheuttanut, ja kuka siitä joutuu kärsimään. Kansainvälinen yhteisö on hyväksynyt joukon perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, joiden tavoitteena on turvata ihmisarvoinen elämä jokaiselle ihmiselle. Jotta ilmasto-oikeudenmukaisuus toteutuisi, tulisi ihmisoikeuksien toteutua myös ilmaston lämpenemisen muuttamassa maailmassa. YK:n mukaan ilmastonmuutos kuitenkin vaarantaa jo tälläkin hetkellä ainakin seuraavien ihmisoikeuksien toteutumisen: itsemääräämisoikeus, oikeus elämään, kehittymiseen, ruokaan, veteen ja sanitaatioon, terveyteen, asuntoon, koulutukseen ja yhteiskunnan toimintoihin osallistumiseen.

Kuva: climatevisuals.org

Tuvalulainen tyttö pyytää uutta asuinpaikkaa merenpinnan noususta kärsivän kotinsa tilalle.

ETELÄSSÄKIN TOIMITAAN

Usein globaalien etelämaiden maista puhutaan hädänalaisina ja kehitysapua tarvitsevinä toimijoina. Ne toden totta ovat vähiten syllisiä esimerkiksi ilmastonmuutokseen, mutta joutuvat kärsimään sen seurauksista eniten. Köyhien maiden mahdollisuudet varautua ja sopeutua ilmiöön ovat myös pienemmät kuin rikkailla mailla. Tästä syystä kansainvälisissä ilmastoneuvotteluissa on sovittu ilmastorahoituksesta, jonka avulla köyhimpien maiden ilmastotoimia tuetaan. Tuen tarpeesta ollaan melko yksimielisiä, mutta sen määrä ja kriteerit ovat viime vuosina olleet ilmastoneuvotteluiden keskeinen kipu kohta.

Kuva: climatevisuals.org

Malesialainen Aznita Pharym kertoo ilmastovaihtamistyöstään Ilmastotarinoita Etelästä -blogisarjassa.

Tuen tarpeesta huolimatta Etelän maat eivät ilmastotoimissaan ole niitä passiiviseksi jääviä tukien vastaanottajia, joi-na ne jostain syystä usein kuvataan. Aktiiviset toimijat torjuvat ilmastonmuutosta ja sen seurauksia valtioiden organisaatioissa, kunnissa, yksityisellä sektorilla, järjestöissä ja kansanliikkeissä niin Etelässä kuin Pohjoisessakin.

Esimerkiksi Ilmastoterveyttä Etelästä -hankkeen blogikirjoituksista voit lukea esimerkkejä Etelän ilmastotoimijoiden tarinoista:

<https://peda.net/yhdistykset/bmol-ry/oppimateriaalit/iel>

Kuluttajakansalaiset ilmastonmuutosta ratkaisemassa

Ilmastonmuutoksen perimmäinen syy on fossiilisten polttoaineiden liiallinen käyttö. Koska lähes kaikkien kuluttamiemme tuotteiden ja palveluiden valmistamiseen ja käyttöön tarvitaan fossiilisia polttoaineita, voidaan sanoa myös, että ilmastonmuutoksen perimmäinen syy on ylikulutus.

Moni tietää jo, että suomalaisten suurimmat ilmastopäästöt syntyvät asumisesta, liikkumisesta ja ruuasta. Tavaroiden ja palveluiden kuluttaminen on neljäs suuri päästöjemme aiheuttaja (ks. oheinen kuva). Tähän ryhmään lasketaan mm. vaatteet, jalkineet, huonekalut, kodintekstiilit, astiat, elektroniikka, lehdet, kirjat, harrastukset sekä virkistys- ja majoituspalvelut.

Keskivertosuomalaisen hiilijalanjälki koostuu seuraavista osista.

Kuva: SYKE

PÄÄSTÖJÄ MÄÄRITELLÄN ERI TAVOIN

Nykyisten päästölaskentatapojen ja suomenkielen sanaston vuoksi kulutuksen ilmastopäästöistä puhuttaessa syntyy usein epäselvyyksiä. Ensinnäkin kulutuksen päästöistä puhuttaessa tarkoitetaan yleisesti kaikkia kulutuksesta aiheutuvia päästöjä, ei vain kulutustavaroiden päästöjä. Toiseksi ilmastopäästöjä voidaan tarkastella joko alueperusteisesti tai kulutusperusteisesti.

Alueperusteisilla päästöillä tarkoitetaan valtion alueella tuotettuja päästöjä. Esimerkiksi Suomen päästöt syntyvät Suomessa tuotettujen tavaroiden ja palveluiden päästöistä. Metalliteollisuutemme teollisuutemme päästöt lasketaan Suomen päästöiksi käytettiinpä sen tuotteita missä päin maailmaa tahansa. Toisaalta jos suomalainen yritys siirtää tehtaansa vaikkapa Thaimaahan, lasketaan tehtaan päästöt Thaimaan päästöiksi.

Kulutuserusteisia päästöjä ovat ne päästöt, jotka syntyvät, kun tavaroita ja palveluita käytetään tietyn maan alueella. Suomalaisten kulutusperusteisiksi päästöiksi lasketaan suomalaisten ostamien, Kiinassa tuotettujen matkapuhelinten valmistamisen päästöt, Brasiliassa viljeltyjen banaanien päästöt ja ranskalaisten juustojen valmistamisen päästöt, sekä lisäksi tietysti myös Suomessa tuotettujen, itse käyttamiemme tuotteiden ja palvelujen päästöt. Kotitalouksien yhteenlasketun kulutuksen, eli asumisen, liikkumisen, ruuan ja muiden tavaroiden ja palveluiden päästöt muodostavat noin 70 % suomalaisten kulutusperusteisista kasvihuonekaasupäästöistä. Loput 30 prosenttia syntyy julkisesta kulutuksesta ja investoinneista, kuten koulutuksesta, sairaalapalveluista ja rakentamisesta. Myös julkisen kulutuksen päästöt liittyvät kansalasiin, sillä palvelut ovat olemassa meitä varten. Vaikka mielellämme sysäämme ilmastonmuutoksen syyn tehtaiden niskaan, on hyvä muistaa, että tehtaot tuottavat sitä, mitä ihmiset kuluttavat.

Eriyisesti Pohjoismaissa kulutusperusteiset päästöt ovat selvästi suuremmat kuin maiden alueperusteiset päästöt. Päästölaskentatapojen vuoksi ei kuitenkaan voida sanoa, paljonko kulutuk-

YKSILÖN ISOT ILMASTOTEOT

- Ole yhteiskunnallinen vaikuttaja
- Vaihda vihreään sähköön
- Lennä vähemmän
- Syö enemmän kasviksia ja vähemmän lihaa
- Liiku lihasvoimalla
- Kuluta vähemmän
- Tarkista, että säästösi eivät tue fossiilitaloutta

Kuva: Pnija Sipari

Koululaiset mielenilmauksessa ilmaston puolesta eduskuntatalon portailla syksyllä 2018.

TOIMI NÄIN

Oheiseen vinkkilistaan on koottu yksilöiden toimia, joilla on isoimmat ilmasto vaikutukset. Lista alkaa kehoituksella yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Vaikuttamista voi tehdä hyvin monilla tavoilla. Ilmastovaikuttamista on esimerkiksi järjestötoimintaan osallistuminen, mielipidekirjoitusten kirjoittaminen, kirjeet ja vetoomukset kansanedustajille, kunnanvaltuutetuille, ammattiliitoille tai yritysten edustajille, tapahtumien järjestäminen, äänestäminen, some-, netti- ja kahvipöytäkeskustelut, mielenilmausten järjestäminen tai niihin osallistuminen, kansalaisaloitteen tekeminen tai allekirjoittaminen, valituksen tekeminen, sitoumuksen allekirjoittaminen sekä kulttuurihäirintä, kuten vastamainoksen tekeminen ja julkaiseminen.

Yhteiskunnallisuutta tai poliittisten ratkaisujen käsittelyä ei tarvitse koulussakaan pelätä. Opetussuunnitelmat kannustavat ilmastoystävällisiin valintoihin niin kuluttajina kuin aktiivisina kansalaisinakin.

LUE LISÄÄ:

Poissa silmistä, ei päästöistä (Voima-lehti, 2018):

<http://hairikot.voima.fi/artikkeli/poissa-silmista-paastoista/>

Oikeutta ilmastolle (Hyvän sään aikana, 2018):

<https://hyvansaanaikana.fi/oikeutta-ilmastolle/>

Ilmastodieetti – mihin sen antamat ilmastopainot perustuvat? (Salo & al. 2017):

https://beta.ilmastodieetti.fi/pdf/Ilmastodieetti_dokumentaatio_2017-10-13.pdf

Kun koulu kannustaa mielenosoituksiin (Ilmastoterveisää Etelästä 2018):

<http://hairikot.voima.fi/blogi/koulu-kannustaa-mielenosoituksiin/>

Ilmastonmuutos mediassa

Ilmastonmuutos on ilmiö, jota on vaikea havaita omasta arjesta käsin. Valtaosa ilmasto käsittelevästä tiedosta tavoittaa meidät erilaisten tiedotusvälineiden kautta. Perinteisten medioiden lisäksi ilmastotietoa tuottavat järjestöt, erilaiset tutkimuslaitokset ja yksittäiset toimijat. Tietomassassa on ristiriitaisia aineksia, minkä vuoksi medialukutaitoa tarvitaan.

JOURNALISMI EI OLE MAINONTAA

Toimittaja noudattaa työssään journalistin ohjeita. Niiden mukaan journalistin on pyrittävä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen. Hän on vastuussa ensisijaisesti yleisölle: ei esimerkiksi mainosten ostajille tai vallanpitäjille. Yleisöllä on oikeus aidosti tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Journalistin pitää aina tarkistaa käyttämänsä lähteet ja selvittää, pitävätkö julkaistavat tiedot paikkansa.

Mainostajan ei tarvitse puhua totta. Hän ostaa itselleen mainostilaa ja voi välittää haluamaansa tietoa. Mainoksen pääasiallisena tarkoituksena on tuoda näkyvyyttä tuotteelle tai palvelulle ja hankkia lisää asiakkaita. Mainosten kuvitusta ja tekstejä harkitaan tarkasti, jotta niillä saadaan välitettyä haluttuja mielikuvia.

Kaikki mainonta ei ole valehtelua. On kuitenkin tärkeää pitää mielessä, että mainoksissa välitetään valittuja totuuksia mainostilan ostajan kannalta edullisella tavalla.

Myös mainontaan on olemassa eettiset ohjeet, joita valvoo mainonnan eettinen neuvosto. Sen tehtävänä on antaa lausuntoja siitä, onko mainos tai muu menettely markkinoinnissa hyvän tavan vastaista ottaen huomioon Kansainvälisen kauppakamarin (ICC) markkinointisäännöt. Niiden mukaan mainonnassa ei saa esimerkiksi sallia syrjintää, joka perustuu esimerkiksi etniseen tai kansalliseen alkuperään, uskontoon, sukupuoleen, ikään, vammaisuuteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen.

Joskus mainossisältö on vaikeaa erottaa toimituksellisesta sisällöstä. Journalistin ohjeiden mukaan eron on oltava selvä, mutta toisinaan rajanveto on silti vaikeaa.

UUTISTYÖTÄ OHJAAVAT UUTISKRITEERIT – MUTTA ON MUITAKIN JUTTUTYYPEJÄ

Katso kymmenen uutiset, lukaise YLEn verkkosivun uutisosio, katso päivän maakuntalehden otsikot. Mitä yhteistä huomaat?

Utinen on lyhyt ja ajankohtainen juttu, jossa ei voida käsitellä taustoja kovin syvällisesti. Joskus samasta aiheesta julkaistaan useampia uutisia eri näkökulmista. Uutisiin valitaan usein aiheita, jotka ovat negatiivisia, selkeitä, yksiselitteisiä tai tärkeitä.

Tv-haastattelun kuvaukset Dohan ilmastokoukussa joulukuussa 2012.

Kuva: UNClimatechange

Tieteen popularisoinnin avulla ilmastotutkimuksesta voidaan kertoa suurelle yleisölle. Tässä kuvassa tutkitaan riisinviljelyn kasvihuonekaasupäästöjä Kolumbiassa.

Uutisten julkaisupäätöksiä punnitaan toimituksissa oman yleisön näkökulmasta. Tämän vuoksi uutiset vaihtelevat jonkin verran eri välineissä. Esimerkiksi Joensuussa ilmestyvässä lehdessä uutisoidaan paljon Pohjois-Karjalan tapahtumia, mutta ne eivät kiinnosta samalla tavalla oululaisia lukijoita. Meillä Suomessa kiinnostavat uutiset, jotka koskettavat omaa elämäämme. Ulkomailla tapahtuvan asian täytyy olla monella tavalla merkittävä, jotta uutiskynnys täällä ylitty.

Ilmastonmuutos on hankala uutisoitava, koska kysymys on monimutkaisesta ja hitaasti etenevästä prosessista. Usein ilmastoasioista uutisoidaan silloin, kun kansainvälisissä ilmastoneuvotteluissa sovitaan jotain tai aiheesta saadaan uusia tutkimustuloksia. Joskus voi käydä niinkin, että ilmastoaiheesta ei uutisoida, koska juuri samana päivänä tapahtuu paljon muitakin asioita, joiden arvioidaan toimituksessa olevan yleisön kannalta kiinnostavampia.

Uutisten lisäksi on olemassa muun tyyppisiä tekstejä ja radio- ja tv-ohjelmia, joissa asioita voidaan käsitellä perusteellisemmin. Yksi tapa ilmastonmuutoksen käsittelemiseen on esitellä henkilöitä, jotka toimivat ilmastonmuutoksen parissa tai kertoa jostain ilmastonmuutokseen liittyvästä tapahtumasta, kuten mielenilmauksesta tai uuden voimalan avajaisista. Pitkissä teksteissä ja ohjelmissa voidaan myös käsitellä paremmin esimerkiksi ilmastokysymysten taustoja.

Yhteistä kaikille jutuille on se, että niitä varten pitää tehdä paljon valintoja. Toimituksissa mietitään ketä tai keitä juttua varten haastatellaan, mistä muualta hankitaan tietoa, mitä näkökulmia juttuun valitaan (ja mitä ei valita) ja millaiset kuvat valitaan kuvitukseksi.

ILMASTONMUUTOS ON VAIKEA AIHE

Tieteellinen tieto syntyy siten, että ensin tutkitaan, sitten tutkimuksesta kirjoitetaan tieteellinen artikkeli, toiset saman alan asiantuntijat arvioivat tutkimusta ja sen tuloksia, ja jos tutkimus arvioidaan päteväksi, sen tulokset julkaistaan alan tieteellisessä julkaisussa. Tutkimustietoa saadaan koko ajan lisää ja joskus uusi tutkimus kumoaa vanhoja väittämiä.

Ilmastonmuutoksesta tiedetään paljon mutta ei kaikkea. Ilmaston muuttumiseen liittyy paljon epävarmuutta, sillä luonnossa eri ilmiöt saattavat voimistaa tai heikentää toisiaan ja moni asia saattaa vielä yllättääkin. Yhdistyneiden kansakuntien alaisuudessa toimivan hallitusten välisen ilmastopaneelin IPCC:n raportteihin koostetaan ilmastotutkimusten tuloksia. Monituhatsivuiset yhteenvedot vaativat lukijalta asiantuntemusta ja lyhyemmätkään tieteelliset artikkelit eivät välttämättä ole rivikansalaiselle kovin helposti luettavia.

Viestinnän haasteista huolimatta ilmastotutkimuksesta tulisi silti keskustella tieteellisten piirien ulkopuolellakin. Myös suuren yleisön on voitava seurata, mitä maailmassa tapahtuu. Ratkaisuna ongelmaan on *tieteen popularisointi*. Sillä tarkoitetaan tieteellisen tekstin yksinkertaistamista luettavaan ja selkeään muotoon eri tiedotusvälineiden yleisöille sopivaksi.

Tiedeviestinnän keskeisin haaste liittyy siihen, miten kääntää tieteen erikoistunut kieli ja sanasto kansantajuisesti liikaa yksinkertaistamatta ja tieteellisen viestin tarkkuudesta tinkimättä. Pääsääntöisesti viestin on oltava sitä ymmärrettävämpi, mitä suurempi yleisö sillä halutaan tavoittaa. Toinen merkittävä haaste liittyy tutkimustulosten ristiriitaisuuteen, sillä aina tutkimustulokset eivät tue toisiaan. Tällöin viestijän on pyrittävä esittämään asia mahdollisimman monipuolisesti, mutta samalla välttämällä toisaalta ja toisaalta -asetelmia.

Valtaosa tiedeyhteisöstä on yhtä mieltä siitä, että nykyinen ilmastonmuutos on vakava ihmisen aiheuttama ongelma. Joskus toimittaja kuitenkin haluaa antaa saman verran palstatilaa ilmastotutkijalle sekä ilmastokeskittokolle, jonka mukaan ilmastossa havaitut muutokset selittyvät luonnonilmiöillä eikä ihmistoiminnalla. Näitä kahta näkökulmaa ei kuitenkaan voi eikä tarvitse esittää samanarvoisina näkemyksinä, sillä se on harhaanjohtavaa. Esimerkiksi YK:n alainen hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC käy säännöllisesti läpi ajantasaisen tutkimustiedon ja tekee siitä tiivistelmiä, eli selvitysten taustalla on tuhansittain tieteellisiä tutkimuksia. Näin perusteltu väite on selvästi painavampi näkökulma kuin yksittäisen henkilön näkemys.

Joskus saattaa törmätä myös ilmastouutisiin, joissa esitetään uskomattomia väitteitä. Silloin kannattaa tarkistaa, mikä taho jutun on julkaissut ja onko sen kirjoittanut oikea toimittaja, joka on sitoutunut journalistin ohjeisiin. Jos jutussa on haastateltu tutkijaa, kannattaa selvittää, onko hän oikea henkilö ja edustaako hän luotettavaa tutkimuslaitosta sekä lausuuko hän asiasta ilmastotutkijana vai jonkin aivan muun tieteenalan edustajana. Joskus toimittajatkin tekevät virheitä ja esimerkiksi esittävät jonkun asian kömpelästi tai virheellisesti. Journalistin ohjeiden mukaisesti virheet täytyy kuitenkin korjata.

TOIVOA PITÄÄ OLLA, MUTTA EI VÄÄRILLÄ PERUSTEILLA

Ilmastonmuutos ei ole hauska aihe. Ilmaston muuttuminen vaikuttaa koko maapallon toimintaan olennaisella tavalla ja uhkaa kokonaisia elinympäristöjä.

Joskus ilmastojuuttuihin halutaan kirjoittaa toiveikas lopetus, sillä toimituksissa saatetaan pelätä sitä, ettei yleisö halua lukea ikäviä asioita. Mediat eivät halua menettää yleisöään, sillä se saattaisi tarkoittaa esimerkiksi pieneneviä mainostuloja tai levikkiä. Monesti toiveikkaaksi lopetuksiksi lukijalle tarjotaan jokin asia, jonka hän voi tehdä, jotta ilmastonmuutosta voitaisiin hidastaa.

Tässä yhteydessä toimittajan tulisi pohtia, kenen vastuulla ilmastonmuutoksen pysäyttäminen on. Kuluttajavalinnat ovat tärkeitä, mutta yksinään ne eivät riitä. Tarvitaan myös poliittisia päätöksiä esimerkiksi ilmastoystävälliseen energiantuotantoon siirtymiseksi tai ilmastolle haitallisten asioiden verottamista, jotta niiden käyttöä saadaan vähennettyä. Ratkaisuehdotuksissaan toimittajan tulee olla rehellinen ja kertoa siitä, millä keinoilla ilmastonmuutosta voidaan aidosti ratkaista.

Toivon luomisessa ei ole mitään pahaa, päinvastoin. Riittämättömiä tai valheellisia ratkaisuja ei kuitenkaan voi tarjota, vaikka niillä estettäisiin lukijan pahaa mieltä.

GLOBAALISTA ETELÄSTÄ KERROTAAN VÄHÄN

Mikä sinun mielikuvasi on jutusta, joka kertoo köyhästä maasta?

Monesti kaukaiset maat tai niiden tapahtumat nousevat otsikoihin silloin, kun tapahtuu jotain suurta. Utiskynnyksen ylittävät esimerkiksi luonnonkatastrofit tai konfliktit. Näistä aiheista on helppoa tehdä dramaattisia uutisia, jolloin paikallinen tavallisen arjen näkökulma helposti unohtuu ja meille välittyvä kuva Etelän maista voi jäädä puutteelliseksi. Suurin osa Etelän ihmisistä ei elä katastrofialueella.

Hyvää tarkoittava asia, katastrofin nostaminen maailman tietoisuuteen, saatetaan tehdä yksipuolisella tavalla: paikalliset ihmiset esitetään avuttomina uhreina. Kuvitukseksi saatetaan valita vetoavimmat otokset sairaista lapsista tai vammautuneista pakoalaisista. Joissakin medioissa ihmisiä saatetaan kohdella jopa esineellistävästi: kuvissa oleville ihmisille ei ole annettu aina edes nimiä kuvatekstiin.

Katastrofiavusta kertovissa uutiskuvissa saatetaan näyttää länsimainen ihminen, joka on tullut paikan päälle auttamaan. Tämä siitähän huolimatta, että työnsä on yleensä mukana enemmän paikallisia toimijoita, joita olisi myös voitu valita kuviin. Ratkaisua saatetaan perustella sillä, että monien suomalaisten lukijoiden on helpompaa samaistua uutiseen, kun siinä esitetään esimerkiksi valkoihoinen henkilö.

Tarinat Etelän katastrofeista ovat totta – journalistihan ei saa valehdella – mutta usein ne välittävät yksipuolista kuvaa siitä, millaista elämä Etelässä keskimäärin on. Tavallisten Etelän ihmisten tavallisesta elämästä ei valtamediassa juuri kirjoiteta, koska siinä ei ole mitään uutisoitavaa.

Ulkomailla tehtävä uutistyö on kallista ja usein hidasta, ja hyvien juttujen ja ohjelmien tekeminen vaatii paljon työtä. Hyvä kehitystoimittaja tuntee toimintaympäristönsä ja osaa toimia siinä, mutta tällaista ymmärrystä ei saavuteta hetkessä. Ulkomailla tehdyn jutun täytyykin olla todella hyvä, jotta se julkaistaisiin valtamediassa.

Globaalista etelästä kertovien tekstien ja ohjelmien tekeminen on kuitenkin tärkeää, sillä globaalissa maailmassa jaamme yhteisen ympäristön ja yhteiset resurssit. Jotta voisimme toimia Suomessa vastuullisesti, meidän on hyvä ymmärtää myös muualla eläviä ihmisiä ja heidän arkeaan.

Myös globaalin etelän maissa työskentelee journalisteja. Monesti samassa maassa saatetaan puhua monia eri kieliä eivätkä kaikki välttämättä osaa lukea, jolloin yleisön tavoittaminen voi olla haastavaa, ja uutisia kirjoitetaan vähän. Meidän luettavaksemme saadaan vähän aitoja ilmasto-uutisia Etelästä, koska niitä ylipäättään kirjoitetaan vähän. Lisähaasteita Etelän uutistoimittajalle saattaa aiheuttaa sananvapauden rajoittaminen. Media saattaa myös keskittyä välittämään tietoa hallituksen toiminnasta sen sijaan, että se toimisi vallan vahtikoirana tai kertoisi, mitä muualla maassa tapahtuu.

Ympäristöasioihin keskittyneitä toimittajia työskentelee joka puolella maailmassa. Nigerian ympäristötoimittaja Philip Jakpor kertoo työstään Ilmastotarina Etelästä -blogisarjassa.

LUE LISÄÄ:

Open ilmasto-opas / Äidinkieli ja kirjallisuus. <https://openilmasto-opas.fi/aidinkieli/>
Edu.fi: Konfliktien uutisoinnista: https://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/aihekokonaisuudet/viestinta_ ja_ mediataito/lahestymistapoja_mediaan/konfliktien_uutisointi

Jani Leinonen on kulttuurihäirintää tekevä taiteilija. Kuvassa Leinosen valoteos *We Are Sorry* vuodelta 2013.

Ilmastonmuutos ja kulttuurihäirintä

Taiteen ja aktivismin rajapinnasta löytyy ilmiö, joka tunnetaan nimellä kulttuurihäirintä. Ominaista sille on se, että se luo häiriötä elinympäristöömme ja näin näyttää vilauksen toisenlaisesta maailmasta – tai vähintäänkin muistuttaa, että asioita voi katsoa myös toisin. Kulttuurihäirinnän tiukka lokeroiminen on vaikeaa. Sitä tekevät aktivistit saattavat tuottaa luovaa viestintää, joka olisi yhtä hyvin määriteltävissä taiteeksi ja samoin taiteilija voi tuottaa materiaalia, joka toimii samalla vaikkapa osana kansalaisjärjestön viestintää.

Kulttuurihäirintä-sana on johdettu termistä radiohäirintä. Siinä, missä radiohäirinnällä pyritään sotkemaan vihollisen viestintä, pyrkii kulttuurihäirintä synnyttämään luovin keinoin häiriötä esimerkiksi mainostajan ja kuluttajan väliseen viestintään. Käytännössä kulttuurihäirintä voi olla esimerkiksi katutaidetta, performansseja kaupunkitilassa tai vastamainontaa. Vastamainos on visuaalisen kulttuurin ilmaisumuoto, jolla kommentoidaan kulutusyhteiskunnan ongelmakohtia mainosten kielellä.

VASTAMAINOS ON VAIKUTTAMISVIESTINTÄÄ

Yritykset ja poliittiset puolueet kommunikoivat kuluttajakansalaisille usein mainosten välityksellä. Tavallisesti mainonta on yksisuuntaista viestintää, eikä vastaanottajan tehtäväksi jää muuta kuin ostota tai äänestämispäätöksen tekeminen. Vastamainoksen voisi mieltää heittäytymiseksi dialogiin, jossa vastataan mainostajan viestiin mainonnan omaa kieltä käyttäen. Siinä, missä mainoksen tavoitteena on johdattaa yleisön ajatukset yhteen lopputulemaan, pyrkii vastamainos päinvastoin avaamaan uusia näköaloja. Vaikka vastamainos on muodoltaan mainoksen näköinen, sen tavoite on perustavalla tavalla erilainen: vastamainos ei myy mitään vaan pyrkii ainoastaan herättämään ajatuksia.

Vastamainoksiin sisältyy parhaimmillaan myös huumoria. Suomen ympäristökeskuksen erikoistutkija **Jari Lyytimäki** määritteli teoksessaan *Huumori ympäristönsuojelussa* huumorilla ryyditetyn kulttuurihäirinnän tarpeelliseksi lisäksi aktivistien viestintäpalettia. Tutkijatohtori **Saara Särmä** on puolestaan kehittänyt ”*radikaalin hauskuuden*” käsitteen, jolla muistutetaan siitä, että toisinaan vakaviakin aiheita voi käsitellä huumorin avulla.

Vastamainoksia, mainosparodioita ja muita kulttuurihäirinnän muotoja on nähty niin taidemuseoissa kuin kansalaisjärjestöjen kampanjoissakin. Niitä tehdään kouluissa osana medialukutaidon opiskelua ja kuka tahansa voi tehdä vaikkapa netistä löytyvillä työkaluilla omia mainosparodioita sosiaalisessa mediassa meemeinä levitettäväksi.

TULOSTEN ARVIOINTI ON HAASTAVAA JA KIINNOSTAVAA

Mainosten tehon mittaaminen on vaikeaa ja samoin yksittäisen vastamainoksen teho on vaikeasti arvioitavissa. Ne voivat kuitenkin vaikuttaa osaltaan yritysten toimintaan ja ne saattavat kertoa kuluttajille sellaisia yritystoimintaan tai politiikkaan liittyviä seikkoja, joita mainostajat eivät itse halua nostaa esiin. Näitä seikkoja saattavat olla esimerkiksi yritystoiminnan vaikutukset ympäristöön, työntekijöiden oikeuksiin liittyvät ongelmat tai harjoitetun politiikan haittavaikutukset. Osoittamalla näitä puutteita viestinnässä vastamainokset myöskin muistuttavat katsojaan siitä, että mainoksien piilotettuja merkityksiä kannattaa miettiä.

Osana tehokasta kampanjaa myös kulttuurihäirinnällisten elementtien tehoa voidaan päästä arvioimaan. Esimerkiksi ympäristöjärjestö Greenpeacen eräässä kampanjassa haluttiin tuoda Shellin arktisen öljynporauksen ongelmat esiin vaatimalla tunnettua leluvalmistajaa Legoa irtisanoamaan sponsorisopimuksensa Shellin kanssa. Tavoitteeseen pyrittiin parodioimalla *Lego Elokuva* ja viemällä ympäristöaktivisti-Lego-hahmot osoittamaan mieltään muun muassa Shell-öljynporauslautan pienoismalliin Legolandissa. Nämä molemmat vastamainokset levisivät suuren yleisön tietoisuuteen perinteisen ja sosiaalisen median kautta ja vaikuttivat Legon päätökseen irtautua yhteistyöstä öljy-yhtiön kanssa. Myöhemmin myös Shell ilmoitti luopuvansa öljynporaus-hankkeistaan arktisilla alueilla.

Suomessa **Voima-lehti** on julkaissut vastamainoksia vuodesta 1999 alkaen, ja **Häiriköt-päämaja**-hanke tekee vastamainosten avulla populaaria tiedeviestintää. Ilmastomuutokseen liittyvään keskusteluun *Voima* ja *Häiriköt-päämaja* ovat osallistuneet esimerkiksi palmuöljyn tuottamista käsittelevällä parodialisella **Neste Spoil** -lehdellään sekä sen sisältämin vastamainoksin.

Kulttuurihäiriköinti-tekstin kirjoitti Jari Tamminen/
Häiriköt-päämaja

Lego-ukot kampanjoivat Helsingissä heinäkuussa 2014.

Kuva: Greenpeace / Milikka Pirinen.

Kuva: Pinja Sipari

Työn touhussa vastamainostyöpajassa.

Näin ohjaat vastamainostyöpajan

Seuvaavien ohjeiden avulla voit ohjata ilmastonmuutos-aiheisen vastamainostyöpajan. Työpaja on jaettu viiteen eri vaiheeseen, joiden tavoitteet, menetelmät ja tarvikkeet on avattu tässä materiaalissa. Osat 1–2 johdattavat ilmastonmuutoksen perusteiden käsittelyyn ja mainosten analyysiin. Osassa 3 tulkitaan kriittistä kuvastoa ja osassa 4 tehdään omat vastamainokset. Osassa 5 vastamainokset esitellään ja työskentely puretaan.

Tehtävät on suunniteltu toteutettavaksi 2–3 oppitunnin aikana (yht. väh. 120 min.) esimerkiksi maantieteen, äidinkielen, biologian, terveystiedon, kuvataiteen tai yhteiskuntaopin oppitunneilla yläkoulussa ja lukiossa. Linkkejä ja syventäviä vinkkejä hyödyntämällä materiaalista voi rakentaa myös useamman oppitunnin kokonaisuuden. Materiaalin lopusta löydät yhden mahdollisen mallin monialaiseksi oppimiskokonaisuudeksi aiheen parissa.

Työpajamalli on sovellettu Eettisen kaupan puolesta ry:n *Medialukutaitoa vastamainoksista* -oppaassa esitellystä mallista. Alkuperäinen PDF-muotoinen opas löytyy netistä googlaamalla.

1

Johdatus ilmastokysymyksiin ja -mainontaan

Ilmastomuutos on hyvin moniulotteinen ongelma. Eri tieteenalat hahmottavat sitä erilaisista näkökulmista ja ilmiön erilaiset puolet painottuvat eri tavoin. Parin oppitunnin mittaisessa vastaamistyöpajassa näitä kaikkia näkökulmia ei ehditä käsittelemään, mutta jonkinlainen sukellus aiheeseen on joka tapauksessa tarpeen tehdä.

Ilmastomuutosta voidaan lähestyä esimerkiksi globaalien eettisten kysymysten kautta, yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksien tai kriittisen medialukutaidon kontekstissa, harjoittelemalla ilmastovastuullisen arjen taitoja tai keskustelemalla markkinoinnin luomista mielikuvista ja vastuullisesta kuluttamisesta. Mistä ja missä kuluttamiemme tuotteiden ja palveluiden ilmastovaiikutukset syntyvät? Kenen luonnonvaroja kulutamme ja kuinka paljon? Miten maailmankaupan rakenteisiin voidaan vaikuttaa? Millä tavoin voimme vähentää päästöjä omassa arjessamme, oman kuntamme alueella, Suomessa ja kansainvälisesti?

TAVOITE

Keskustellaan ilmastomuutoksen syistä, seurauksista ja ratkaisumalleista sekä muista siihen liittyvistä ilmiöistä. Opitaan tarkkailemaan uutisia ja markkinointiviestintää systemaattisesti.

MENETELMIÄ AIHEIDEN KÄSITTELYYN

Opettaja tai työpajan ohjaaja valitsee tehtävistä yhden tai useamman mieleisensä käytettävissä olevan ajan puitteissa.

Ilmastomuutos miellekartalle: Laaditaan noin kolmen henkilön ryhmissä miellekartta ilmastomuutoksen syistä, seurauksista, ratkaisumalleista ja ratkaisijoista sekä muista tekijöitä kiinnostavista näkökulmista. Apuna työssä kannattaa käyttää pientä ilmastosanastoa, joka kannattaa monistaa jokaiselle ryhmälle (ks. liite 1).

Ilmastomuutos uutisena: Kerätään tiedotusvälineistä ilmastoon liittyviä uutisia lehdistä tai internetistä. Pyritään luokittelemaan löydettyt uutiset. Millaisista näkökulmista uutiset aihetta lähestyvät? Mistä päin maailmaa ne tulevat? Ovatko jotkut näkökulmat yli- tai aliedustettuja? Mistä tämä kertoo? Luokittelussa voidaan käyttää apuna yhdessä sovittuja hashtagejä, esim. #politiikka #kuluttajavalinnat #etiikka #tiede #talous #kansalaisvaikuttaminen #yritysvastuu #luonto #kehitysmaat #länsimaat #muut aiheet jne. *HUOM!* Työn nopeuttamiseksi tehtävässä voidaan hyödyntää myös valmista uutisotsikoiden listaa, jonka löydät *BMOL ry:n nettisivulta kohdasta -> Oppimateriaalit -> Ilmastoterveisistä Etelästä*

Ilmastomuutos markkinointiviestinnässä: Selataan erilaisia mainoksia ja pohditaan miten ilmastomuutos näkyy mainonnassa vai näkyykö se. Miten aihetta käsitellään mainoksissa? Mainosten tarkempi tarkastelu sopii työpajan seuraavaan vaiheeseen, mutta nyt tarkoituksena on kiinnittää huomio ilmastomuutokseen liittyvän markkinointiviestinnän laajuuteen ja näkökulmiin. Käydään lyhyt keskustelu siitä, millaisia ajatuksia tehtävän tekeminen ja tulokset nuorissa herättivät.

2

Mainoksen analyysi

TAVOITE

Oppia analysoimaan mainosten kuvia, viestejä ja kieltä, jotka houkuttelevat ostamaan erilaisin retorisin keinoin.

MENETELMIÄ AIHEIDEN KÄSITTELYYN

Aloituskeskustelu

Keskustellaan aluksi mainonnan tarkoituksesta yleisesti. Hyviä kysymyksiä keskusteluun ovat: Mihin mainoksilla pyritään? Mitä tarkoittaa brändi? Mitä logoja, liikemerkkejä tai tunnuslauseita muistatte? Miksi jokin mainos herättää mielenkiintosi?

Liikemerkillä tarkoitetaan viestintäkielessä brändin kuvaa (esim. McDonald'sin M), kun logo taas on yrityksen nimen tai brändin kirjoitusasu (esim. se tapa, jolla McDonald's kirjoitetaan). Puhekielessä termit usein sekoittuvat, logosta puhuttaessa tarkoitetaan oikeasti liikemerkkiä.

Mainosten tarkastelu

Valitaan 1-3 mainosta lähempään tarkasteluun. Tehtävän voi toteuttaa koko ryhmän kanssa keskustellen tai parikeskusteluna. Tarkoituksena on purkaa mainoksen rakenne tarkemmin auki vastaamalla mainosta koskeviin kysymyksiin: *Mikä tuote tai brändi mainoksessa näkyy? Käytetäänkö kuvassa tehokeinoa, joka kiinnittää katseesi? Millaisia ihmisiä mainoksissa esiintyy, entä mitä mainoksissa ei näy? Minkälainen tunnelma mainokseen on luotu? Mitä visuaalisia keinoja tunnelman luomiseen on käytetty? Mitä mainoksen tekijä haluaa mainoksen vastaanottajan tuntevan? Mikä on mainoksen viesti katsojalle? Onko mainos toteutettu hyvällä maulla?*

Mainoksista kannattaa eritellä yhdessä kuvallisia ja sanallisia vaikuttamiskeinoja, kuten kuvan asetelma ja lukusuunta, värit ja valot, maisema, kuvamuuntelu, huumori ja iskulauseet.

Syventävä keskustelu

Advertoriaali on lehtijutun muotoon kirjoitettu mainos. Onko käsite tuttu? Onko toimituksellinen aineisto (lehtiartikkelit) helppo erottaa mainoksista? Millaisia advertoriaaleja löysitte ja miten jutuissa oli tuotu esiin, että kyseessä on advertoriaali?

HUOM! Lisätietoa ilmastonmuutokseen liittyvien kuvien käytöstä löydät osoitteesta: <https://www.climatevisuals.org/>

3

Kriittisen kuvaston tulkinta

TAVOITE

Vahvistaa medialukutaitoa ja avata kulttuurihäirinnän muotoja tarkastelemalla yhdessä valokuvia, videoita tai vastamainosgalleriaa.

MENETELMIÄ AIHEIDEN KÄSITTELYYN

Vastamainosgalleria

Vastamainos on mainoksia parodioiva visuaalisen kulttuurin ilmaisumuoto, joka kommentoi mainosten kielellä kulutusyhteiskunnan ongelmakohtia. Vastamainokset ovat osa kulttuurihäirinnän (culture jamming) genreä, johon kuuluu myös katutaidetta ja performansseja kaupunkitilassa. Kyseessä on yhteiskunnallinen viestintä, vaikka menetelmä ei olekaan aivan perinteinen. Vastamainoksessa tekijä muuttaa mainoksen sanomaa muokkaamalla alkuperäistä kuvaa, logoa tai tekstiä. Usein vastamainos ottaa melko suoraankin kantaa johonkin brändiin tai ilmiöön.

Oppilaat voivat kokea kuvien tulkinnan alussa myös haastavaksi, mutta aihe tulee nopeasti lähelle mainoksia ja vastamainoksia tarkastellessa. Vastamainosgalleriassa tulkitaan monenlaisia vastamainoksia pareittain tai ryhmässä, mikä lisää omien vastamainosten tekemiseen tarvittavaa inspiraatiota ja vastamainosten käyttämän huumorin ja ironian tajua.

Oppilaat kiertävät katsomassa luokkaan pöytäryhmille asetettuja vastamainoksia ja keskustelevat kuvista ryhmissä. Heille voi antaa tehtäväksi pohtia seuraavia kysymyksiä ja tehtävä voidaan purkaa kysymällä muutama kysymys jokaiselta parilta tai ryhmältä.

- Mistä vastamainoksesta pidät ja mistä et pidä? Miksi?
- Mikä tuote tai brändi kuvassa on muokattu? Onko muuntelu hauska vai vakava?
- Mikä on vastamainoksen sanoma? Mihin kuvalla yritetään vaikuttaa?
- Onko vastamainos toteutettu hyvällä maulla?

Kuvat: Voima-lehti/Häiriköt-päämaja

Syventäviä keskusteluaiheita:

- Onko yritysten kritisointi reilua ja miten sen voi tehdä vastuullisesti? Itsetarkoituksellisen pilkan sijaan vastamainoksen tulisi välittää selkeä viesti, joka osallistuu kansalaiskeskusteluun ja lisää kaksisuuntaista kommunikaatiota. Hyvä vertailukohde tähän on poliittinen satiiri. Miten tässä on onnistuttu käsitellyissä vastamainoksissa?
- Mikä on laillisuuden ja laittomuuden raja (katu)taiteessa/ vastamainonnassa? Onko tämä raja sama kuin moraalinen "oikea" ja "väärä"? Mikä on taidetta, mikä ei? Onko vastamainoksen tekeminen reilua alkuperäisen mainoksen tehnyttä yritystä kohtaan? Miksi/ miksi ei? Miksi on tärkeää osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun eri tavoin? Kenellä on oikeus käyttää kaupunkitilaa viestintäänsä?

Vastamainoksia löytyy hankkeessa kerätystä ilmastoaiheisesta vastamainosgalleriasta BMOL ry:n verkkosivulta kohdasta Oppimateriaalit -> Ilmastoterveisä Etelästä. Lisäksi voit hyödyntää esimerkiksi Häiriköt- ja Louserit Vuittuun -kirjoja sekä Voima-lehden nettisivuja tai netissä hakusanoja *vastamainos*, *subvertisement* tai *billboard liberation* + tuotteen tai yrityksen nimi.

HUOM! Vastamainonta ei ole laitonta. Työt ovat lain edessä yksittäisiä teoksia, jotka hyödyntävät alkuperäisten mainosten elementtejä. Koska niiden tarkoitus ei ole myydä muunneltua tuotetta, ei niiden katsota olevan plagiarismia.

Kriittiset valokuvat ja videot

Ryhmälle esitellään ilmastonmuutokseen liittyvää kuvastoa taiteen kentältä. Oppilaille voi kertoa, että ostopäätösten tai muun kuluttajavaikuttamisen lisäksi vaikuttamisen tapana voi olla myös teos, joka ravisuttelee tai hauskuuttaa. Hyviä esimerkkejä ovat **Jani Leinosen** brändiparodiat, **Otto Karvosen** teos *Signs for Changing Climate*, **Banksyn** kanaalin seinään maalaama ilmastokannanotto, **Bjargey Ólafsdóttirin** jäätikölle maalaama teos *The Red Polar Bear* tai **Olafur Eliassonin** ja **Minik Thorleif Rosingin**

Pariisin ilmastokokouksen yhteyteen toteuttama teos, jossa tuotiin 80 tonnia jäätä Grönlannista Place de Panthéonille Pariisiin, jonne kuutioiden annettiin sulaa. Lisää ilmastoaiheisia teoksia löytyy Open ilmasto-oppaasta osoitteesta <https://openilmasto-opas.fi/kuvataide/>.

Teoksista keskustellaan yhdessä. Tähän yhteyteen sopii myös keskustelu taiteen rajoista, määritelmästä tai roolista yhteiskunnassa.

Kysymyksiä teosten tulkintaan:

- Mitä ajatuksia teos herättää?
- Minkä viestin teoksen tekijä tuo esille, käykö se selvästi ilmi?
- Näkyykö teoksessa mainosten elementtejä tai tehokeinoja? Mitä?
- Onko teos onnistunut?

Kuva: Otto Karvonen

Otto Karvosen Signs for Changing Climate -teoksessa risteytetään liikennemerkkien muodollinen ja informatiivinen kieli ja henkilökohtaiset kysymyksenasettelut.

4 Oma vastamainos

TAVOITE:

Oppia mediakrittisyyttä käytännössä, kokeilla uutta ilmaisutapaa ja osallistua kansalaiskeskusteluun tekemällä omat vastamainokset yksin, pareittain tai ryhmissä.

TARVIKKEET:

Lehdistä leikattuja tai printattuja mainoksia, tusseja, paperia, liimaa ja saksia tai vaihtoehtoisesti tietokoneita, joissa on jokin kuvankäsittelyohjelma.

MENETELMÄ

Työpajan hedelmällisimpiin hetkiin kuuluu yleensä itse tekeminen, mikä antaa tilaisuuden luovudelle sekä rönsyville keskusteluille ilmastonmuutoksen syistä ja ratkaisumalleista, mainonnasta ja vastamainonnasta.

Ohjeista oppilaita tekemään oma vastamainos. Työ voidaan toteuttaa yksin, pareittain tai pienissä ryhmissä. Ensin valitaan kiinnostava tai tunteita herättävä mainos tai muutama vaihtoehto. Sitten mietitään, miten mainoksen sanomaa voisi muokata logoa, kuvaa tai tekstiä muuntelemalla, jotain lisäämällä tai poistamalla.

Vegsut Kastellin lukiosta osallistuivat Global Meal -vastamainoskilpailuun teoksellaan Atrian vihreälennki.

Vastamainoksen voi tehdä suoraan muuntelemalla mainosta, jolloin vastaviesti, kysymys tai piirros tehdään vuoropuhelun lailla suoraan mainoksen päälle. Työn voi toteuttaa myös mainostaiteena tyhjälle paperille. Sen ei tarvitse muistuttaa mitään olemassa olevaa mainosta, vaan se voi parodioida mainosten kieltä yleisellä tasolla. Mainoksista voi myös leikata osia ja koota niistä kollaasin tai yhdistää niitä itse tuotettuun materiaaliin luomaan uuden sanoman. Kannattaa muistaa, että usein enemmän on vähemmän – mainosta voi muokata myös hienovaraisesti.

Viiksien ja ihon värittämistä tekevät kaikki alakoulusta lukioon, mutta nyt oppilaita tulisi kannustaa jonkinlaisen vastamainoslauseen muotoilemiseen ja perustelemiseen: miksi muokkaat kuvaa näin, mitä asiaa haluat kommentoida alkuperäisestä tuotteesta tai mainoksesta? Miten teet sen tyyliillä? Ymmärtääkö myös asiaa vähemmän tunteva viestisi?

Ilmastoaiheisen vastamainoksen tekemisessä haasteeksi voi muodostua se, että vastamainoksen keskiöön nousee ilmastonmuutoksen tai sen ratkaisujen kannalta epärelevantti asia. Ongelma voidaan kiertää lähtemällä toteuttamaan vastamainos ilmastonmuutoksen liittyvien pienten faktojen ympärille (ks. liite 2). Jokainen ryhmä valitsee yhden haluamansa lauseen. Lauseita voi käyttää joko inspiraationa tai ne voi pyytää integroimaan valmiin vastamainoksen osaksi.

Vertaisarviointi

Usein nuoret tekevät vastamainostyöpajassa osuvaa yhteiskunnallista kritiikkiä sisältäviä vastamainoksia, mutta aiheen syvälinen ymmärrys jää puolitehen. Siksi työpajan loppupuolella kannattaa pitää pieni vertaisarviointihetki, jossa ryhmät tutkivat toistensa tuotoksia ja vastaavat seuraaviin kysymyksiin:

- mikä on vastamainoksen sanoma, eli mihin aiheeseen ja kehen sillä pyritään vaikuttamaan?
- miten vastamainos liittyy ilmastonmuutokseen?
- mikä vastamainoksessa on erityisen hyvää ja missä olisi vielä kehitettävää?

Vertaisarvioinnin tulosten perusteella ryhmät voivat tarvittaessa vielä hioa tuotoksiaan.

Kouvolan yhteislukiota käyvän Anninan teos Järki mäkeen osallistui Global Meal -vastamainoskilpailuun.

VINKIT

- Luokka kannattaa jakaa 3–5 hengen ryhmiin, jotta työskentely pysyy tarpeeksi rauhallisena ja ujommatkin osallistuvat. Osa voi alkaa ideoida työtä pareittain tai yksin.
- Laita ohjeet esille ennen mainosten jakoa, kerro lopetusaika ja kehoita noin viisi minuuttia ennen purkua viimeistelemään työ.
- Toiset tekevät innoissaan monta työtä, toisille luovuus syttyy hitaasti; jokaisen alkuun auttaminen, kannustaminen ja rohkaiseminen on tärkeää.
- Jos joku ei halua tehdä vastamainosta, tehtäväksi voi antaa etsiä joko hyvä tai huono mainos tai paras vastamainos, ja perustella valintansa.
- Jos jonkun mielestä mainosten muuntelu on huonoa käytöstä, kannattaa tähän suhtautua keskustelunavauksena. Löydät mainonnan etiikkaan liittyviä lisäkysymyksiä oppaan osiosta 3. Aihe on monitulkintainen ja sen tuleekin herättää tunteita ja keskustelua. Luovuuteen ei voi myöskään pakottaa. Usein vastahakoiselle oppilaalle jää lopulta paras tunnelma, jos hän on osallistunut työskentelyyn esimerkiksi kommentaattorin tai juontajan roolissa.

VASTAMAINOKSEN TEKNISET TOTEUTUSTAVAT

Käsin tehtävä leikkaa-liimaa-askartele -tekniikka on hyvin toimiva vastamainosten tekemisessä, jos tavoitteena on ennen kaikkea ilmastonmuutokseen liittyvien sisältöjen käsittely ja mainosanalyysin harjoittelu.

Jos tavoitteeksi halutaan lisäksi ottaa laadukkaan visuaalisen sisällön tuottaminen ja digiviestintätaitojen harjoittelu, voidaan vastamainokset toteuttaa myös tietokoneella. Joissain kouluissa oppilastietokoneille on jo ladattu jonkinlaiset kuvankäsittelyohjelmat. Seuraavassa on esitelty kaksi ilmaista vaihtoehtoa kuvankäsittelyyn, jos koulun koneilla ei vielä ole soveltuvia ohjelmia. Häslingin välttämiseksi opettajan on hyvä opetella ainakin valitun ohjelman käytön perusteet ennen kuin ryhtyy toimeen oppilasryhmän kanssa.

Kouvolan yhteislukiota käyvän E-Teamin teos Metaaninauta osallistui Global Meal -vastamainoskilpailuun.

Shell-vastamainos tehtiin Mainingin koulun 8.-luokkalaisten työpajassa Kivenlahden kirjastossa, keväällä 2016.

Kuvat: Eeva Kempainen.

Danone -vastamainos tehtiin työpajassa Prometheus -viikonloppuleirillä Pakilassa.

Canva on kevyt ja ilmainen, suomenkielinen ja todella helppokäyttöinen selainpohjainen suunnitteluohjelma. Sitä ei siis tarvitse ladata koneelle, vaan se toimii internetissä. Käyttö tapahtuu Google- tai Facebook-tunnusten avulla tai luomalla ohjelmalle oma käyttäjätili. Ohjelmaan voi ladata omia kuvia, ja niitä voi muokata lisäämällä kuvan päälle haluttuja elementtejä laajasta fontti- ja muotogalleriasta. Valmiiden muotojen kokoa ja väriä voi muokata ja järjestää monin tavoin, ja myös kuvien käsittely on mahdollista. Vapaata piirrosmahdollisuutta tässä ohjelmassa ei ole ja pienten yksityiskohtien muokkaaminen on kömpelöä. Ohjelma löytyy osoitteesta <https://www.canva.com/>

GIMP on ilmainen, englanninkielinen avoimeen lähdekoodiin perustuva kuvankäsittelyohjelma, joka on suunniteltu maksullisen Photoshopin korvaajaksi. Ohjelma on laadukas ja hyvin monipuolinen, mutta melko raskas. Sitä voi käyttää digitaaligrafiikan ja valokuvien käsittelyyn sekä piirtämiseen, eli esimerkiksi grafiikan ja logojen luomiseen, värien vaihtamiseen, kuvien yhdistelemiseen tasojen avulla, kuvanparannuksiin ja kuvaformaattien välisten muunnosten tekemiseen. Ohjelman voi ladata koneelle osoitteesta <http://www.gimp.org/downloads/>.

Imastoaiheisissa vastamainoksissa voidaan käsitellä esimerkiksi asumisen, arkieliikkumisen tai matkustamisen, ruuan tai yritys vastuun kysymyksiä. Neuvojen avulla luokassa loihditaan yleensä jo puolessa tunnissa 5–15 työtä, jos työskentely ei ole vaatinut uusien teknisten apuvälineiden käytön opettelua. Oppilaiden vastamainostyöt vaihtelevat vitseistä vahvaan yhteiskunnalliseen kommentaariin. Työn tulokset on tärkeää purkaa yhdessä, ja tekijöitä kannattaa pyytää esittelemään työnsä.

Asioiden pohtiminen on vastamainostyöpajan ytimessä – oppilaissa saa mielelläänkin herättää hämmennystä ja ajatuksia. Hankalien aiheiden käsittelyn jälkeen oppilaita ei kuitenkaan sovi jättää neuvottomuuden tai syyllisyyden tilaan, vaan ratkaisumallejakin tulee tarjota esimerkiksi yhteisen keskustelun ja ideoinnin avulla. Tärkeintä työpajan lopussa on saada aikaan voimaantunut, iloinen tunnelma, joka vastamainosten kautta syntyy helposti.

Hyvin usein käy niin, että työpajan lopussa tulee kiire. Huolellinen jälkityöstö voisi kuitenkin lisätä huomattavastikin työskentelyyn liittyvää oppimista ja oivalluksia. Siksi kannustamme kiireen yllättäessä jättämään tarkemman purun ja jälkityöt seuraavalle oppitunnille.

TAVOITE:

Käydä läpi oppilaiden tekemät vastamainokset, kiittää luovasta työpanoksesta ja luoda punainen lanka työpajan eri osien välille.

MENETELMIÄ AIHEEN PURKUUN

Purkukeskustelu

Vastamainosten tarkastelu yhdessä on paitsi hauskaa, myös parhaimmillaan osuvaa yhteiskunnallista keskustelua. Työpajan päätteeksi jokainen ryhmä esittelee oman työnsä, minkä jälkeen keskustellaan tehtyjen vastamainosten visuaalisesta toteuksesta, vastamainosten viesteistä ja töissä käsitellyistä aiheista. Keskustelussa kannattaa käyttää aiemmin opittua termistöä, teoriaa ja kuvan tulkinnan välineitä.

Purkukeskustelussa puhutaan siitä, miten tehtyjen vastamainosten kuvaa ja sanomaa on muokattu, vertaillaan töissä käytettyjä tekniikoita (logon ja kuvan muokkaus, tekstien muokkaus, piirtäminen, leikkaus ja liimaus, kollaasi, mainostaideteos...) ja analysoidaan sitä, miten parodisia, totuudenmukaisia tai provosoivia työt ovat. Lisäksi puhutaan siitä, mitä näkökulmia ilmastonmuutokseen niissä käsitellään ja millä tavoin. Lisäksi keskustelua voidaan laajentaa myös vastamainosten aiheisiin liittyviin muihin ympäristöongelmiin tai eettisiin ongelmiin. Lopuksi taputetaan kaikille!

Linkitetään vastamainos ympäröivään maailmaan

Kaikilla käyttämillämme tuotteilla ja palveluilla on vaikutuksia meitä ympäröivään maailmaan: ympäristöön, toisiin ihmisiin ja eläimiin. Työpajan lopuksi pohditaan näitä linkkejä pienryhmissä tai yhdessä keskustellen. Pohditaan esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Missä tuote tai sen osat on tuotettu? Ketkä sen tuottamiseen ovat osallistuneet?
- Mitä hyötyä tai iloa tuotteesta tai palvelusta on minulle ja maailmalle?
- Mitä haittaa tuotteesta on minulle ja maailmalle?
- Miten tuote tai palvelu voisi olla parempi minulle tai maailmalle?
- Ottaako vastamainos ottaa kantaa em. kysymyksiin? Miten?

Nöykkiön kirjastossa pidetyn työpajan tuloksia.

Audi Vision vastamainos tehtiin Soukan koulun 5.-luokkalaisten työpajassa Soukan kirjastossa.

Avoin näyttely

Vastamainoksen tekeminen on yhteiskunnallista vaikuttamista vasta siinä vaiheessa, kun sen avulla pyritään vaikuttamaan muiden ihmisten kulutuskäyttäytymiseen tai yritysten toimintaan. Siihen saakka se on vain tekijöidensä oppimisen väline, mikä sekä on toki tärkeää. Työpajassa syntyneistä vastamainoksista ja mahdollisesti myös muusta kriittisestä kuvastosta kannattaakin tehdä näyttely koulun seinälle tai nettisivulle tai esimerkiksi kunnan kirjastoon. Vastamainoksen voi myös lähettää kirjeen kera asiakaspalautteena vastamainoksessa olevalle yritykselle.

Arvojana

Opettaja tai työpajan ohjaaja lukee vuorotellen seuraavat väittämät. Luokan toisen laidan sovitaan merkitsevän väitettä "Olen täysin samaa mieltä" ja toinen laita taas merkitsee "Olen täysin eri mieltä". Oppilaat asettuvat janalla itselleen sopivaan kohtaan.

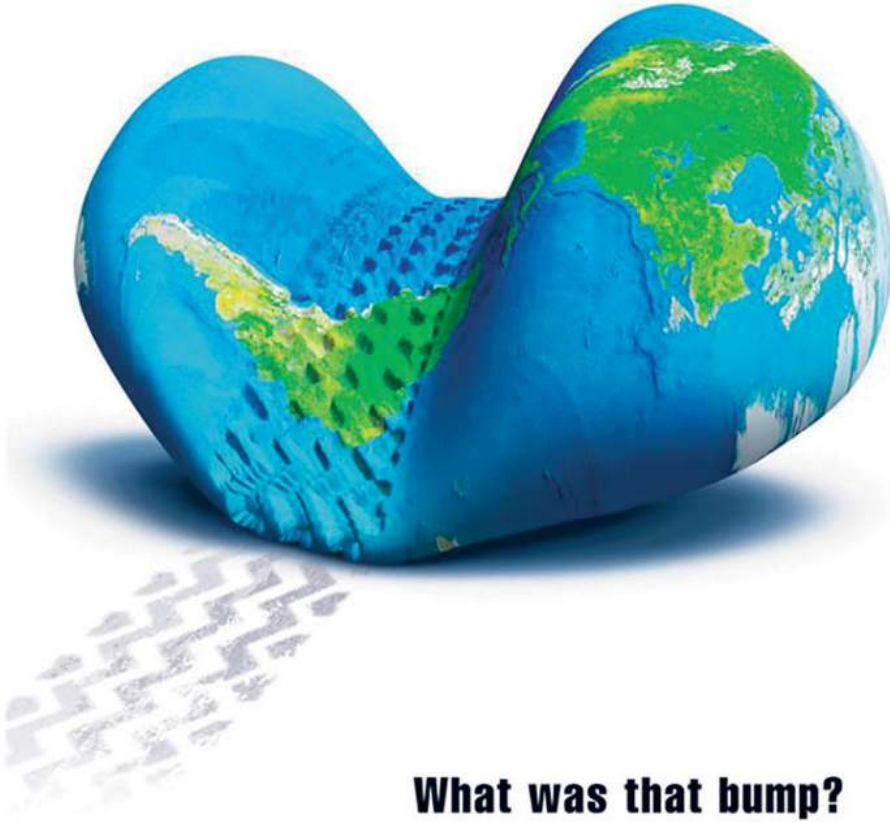
- Opin tänään/jakson aikana uusia asioita ilmastonmuutokseen liittyen.
- Ymmärrän, mitä mainokset minulle viestivät.
- Aion kiinnittää huomiota kulutusvalintoihini.
- Tunnistan vastamainoksen, kun sellaisen näen.
- Mainosten muokkaaminen / tarkastelu oli kiinnostavaa.
- Vastamainos voi muuttaa kuluttajan ostovalintoja.

LISÄTEHTÄVIÄ

Vaikuttaa voi monella tapaa. Lisää aiheesta löytyy esimerkiksi tämän oppaan "Kuluttajakansalaiset ilmastonmuutosta ratkaisemassa" -luvusta sekä globaalikuluttaja.fi -sivuston luvusta 7.

Tutustu myös 7 malliin nuorten vaikuttavaan ilmastotoimintaan:

<https://openilmasto-opas.fi/7-mallia-lasten-ja-nuorten-vaikuttavaan-ilmastotoimintaan/>

What was that bump?

Monialaista oppimista

Työskentely ilmasto-aiheisen vastamainonnan parissa täyttää oivallisesti myös opetussuunnitelman mukaisen **monialaisen oppimiskokonaisuuden** kriteerit, kun eri aihepiireihin syvennytään pidemmäksi aikaa. Seuraavassa onkin kuvattu oppimiskokonaisuus (n. 20 h), joka voidaan toteuttaa esimerkiksi maantieteen, terveystiedon, yhteiskuntaopin, äidinkielen ja kuvataiteen yhteistyönä. Valinnan mukaan kokonaisuus voidaan toteuttaa normaalin lukujärjestystyöskentelyn puitteissa, teemaviikkona tai -kurssina.

Seuraavaan taulukkoon koottu oppimiskokonaisuus mukailee edellä kuvatun työpajan rakennetta, ja eri oppiaineiden opettajat ohjaavat siinä parhaiten osaamistaan vastaavat osiot. Työpaja-ohjelman lisäksi monialaisessa oppimiskokonaisuudessa katsotaan myös aiheeseen liittyvä elokuva ja tehdään joitakin syventäviä tehtäviä. Koulut ovat lämpimästi tervetulleita muokkaamaan tästä hahmotelmasta parhaiten omaan käyttöönsä sopivan version!

SISÄLTÖ	OPPIAINE(ET)
Jakson yhteinen aloituspalaveri ja aiheeseen virittävän elokuvan katsominen. Hyviä vaihtoehtoja ovat mm. Tulevilla rannoilla, Before the Flood, Disruption ja An Inconvenient Sequel. Huom! Selvitä elokuvan katseluoikeudet ennen näytöstä.	Kaikki
Johdatus ilmastokysymyksiin ja mainontaan Ks. työpajaohjeet	Maantiede/ yhteiskuntaoppi/ äidinkieli
Mainosanalyysin harjoittelu Ks. työpajaohjeet	Äidinkieli (tai esim. terveystieto)
Kriittisen taiteen ja vastamainosten rooli ja tulkinta Ks. työpajaohjeet. Sattuuko lähistöllä olemaan parhaillaan aiheeseen sopivaa näyttelyä?	Kuvataide
Oman vastamainoksen tekeminen Ensin tehdään esim. pareittain leikkaa-liimaa -tekniikalla yhteiset vastamainokset ja sen jälkeen jokainen toteuttaa oman vastamainoksen jotakin kuvankäsittelyohjelmaa hyödyntäen.	Kuvataide
Tehtyjen vastamainosten palautekeskustelu ja vastamainosnäyttelyn kokoaminen Ks. työpajaohjeet.	Kaikki
Erilaisiin vaikuttamisen tapoihin tutustuminen ja oppimiskokonaisuuden yhteenveto Tässä voidaan kutsua paikallisia järjestötoimijoita paneelikeskusteluun kertomaan järjestövaikuttamisesta tai kunta-päättäjiä tai virkamiehiä kertomaan kunnan ilmastotoimista, järjestää mielenilmaus tai katsoa esimerkiksi elokuva Tomorrow - kohti parempaa huomista -elokuva. Lisäideoita voi etsiä myös globaalikuluttaja-fi -sivuston tehtävistä (luku 7) tai 7 mallista lasten ja nuorten vaikuttavaan ilmastotoimintaan (https://openilmasto-opas.fi/blogi/).	Maantiede/ yhteiskuntaoppi/ äidinkieli

Liitteet

Liite 1. Pieni ilmastosanasto

Fossiiliset polttoaineet = uusiutumattomia tai hyvin hitaasti uusiutuvia luonnonvaroja, mm. öljy, kivihiili, maakaasu ja turve. Energiantuotanto fossiilisilla polttoaineilla perustuu raaka-aineen polttamiseen, jolloin vapautuu lämpöä. Niiden käyttö on suurin ilmastopäästöjen aiheuttaja.

Hiilijalanjälki = jonkin tuotteen, toiminnan tai palvelun aiheuttama ilmastokuorma eli se, kuinka paljon ilmastopäästöjä tuotteen tai toiminnan elinkaaren aikana syntyy.

Ilmastoahdistus = vaikeat tuntemukset, kuten huoli, suru, pelko ja ahdistus, joita henkilö voi kokea ilmastomuutokseen ja tulevaisuuteen liittyen. Ilmastomuutos on niin suuri ongelma, että ahdistuksen tunne on normaali ja ikäänkuin "oikeutettu". Tunteesta ei siis tarvitse tuntea syyllisyyttä, vaikei se mukava olekaan. Ilmastoahdistusta voi torjua tavallisilla stressinhallintatekniikoilla, mm. riittävällä unella ja liikunnalla sekä puhumalla asiasta ystävien tai terapeutin kanssa. Usein ahdistukseen auttaa myös ilmaston puolesta toimiminen, mm. yhteiskunnallinen- ja kuluttajavaikuttaminen oman jaksamisen rajoissa.

Ilmasto-oikeudenmukaisuus = kysymys siitä, kuka ilmastomuutoksen on aiheuttanut ja kuka siitä joutuu kärsimään. Jotta ilmasto-oikeudenmukaisuus toteutuisi, tulisi ihmisoikeuksien, eli ihmisarvoisen elämän toteutua maailmassa jokaiselle ihmiselle myös ilmaston muututtua. Ilmastomuutos vaarantaa jo nyt monien ihmisoikeuksien toteutumisen, mm. oikeus elämään, ruokaan, veteen, terveyteen ja yhteiskunnan toimintoihin osallistumiseen.

Ilmastopakolainen = henkilö, joka pakenee kotipaikastaan ilmaston muuttumisen seurauksena toiseen paikkaan kotimaassaan tai toiseen maahan. Ilmastopakolaisuus johtuu mm. kuivuuskausista, aavikoitumisesta, merenpinnan noususta sekä äärimmäisistä sääilmiöistä, kuten hirmumyrskyjen lisääntymisestä. Ilmastomuutoksen odotetaan lisäävän ilmastopakolaisuutta tulevaisuudessa merkittävästi.

Ilmastopäästöt = Tietyt kasvihuonekaasuiksi kutsutut ilmakehän kaasut estävät lämpösäteilyn maapallolta avaruuteen ja voimistavat näin kasvihuoneilmiötä. Tärkeimpiä kasvihuonekaasuja ovat hiilidioksidi (CO₂), metaani (CH₄) ja dityppioksidi (N₂O). Ilmastomuutos johtuu siitä, että ihmiskunta tuottaa valtavia määriä kasvihuoneilmiötä voimistavia kasvihuonekaasuja. Näitä ihmisen tuottamia kasvihuonekaasuja kutsutaan ilmastopäästöiksi. Merkittävin päästöjen lähde on fossiilisten polttoaineiden käyttäminen energiantuotannossa ja liikenteessä. Päästöjä syntyy myös mm. maataloudessa, teollisuuden prosesseissa, kaatopaikoilla ja metsäpaloissa.

Ilmastotoimet = kaikki ne toimintatavat, joilla ilmastomuutosta hillitään, siis mm. uusien ja jo olemassaolevien teknisten ja sosiaalisten innovaatioiden (tuotteet ja palvelut) kehittäminen ja käyttöönotto, lakien, tukien ja verotuksen uudelleensuuntaaminen, hyvä yhdyskuntasuunnittelu, koulutus ja viestintä, ilmastoasioiden tuominen jatkuvasti esiin eri yhteyksissä tarkastellen asioiden tilaa ja toimintatapoja rakentavan kriittisesti.

Ilmastotoimija = Jotta ilmastokriisi voidaan ratkaista, tarvitaan ilmastotoimiin mukaan valtioita, kuntia, yrityksiä, kansalaisyhteiskuntaa ja kouluja, sekä näissä toimivia ihmisiä. Nämä kaikki voivat olla ilmastotoimijoita. Heillä ja meillä kaikilla on työssä oma roolimme. Aktiiviset ilmastotoimijat hidastavat ilmastomuutosta ja sen seurauksia niin Etelässä kuin Pohjoisessakin.

Kasvihuoneilmiö = Kasvihuoneilmiö on luonnollinen ilmiö, jossa eräät ilmakehän kaasut (mm. vesihöyry ja hiilidioksidi) toimivat kasvihuoneen lasin tapaan: ne päästävät auringon valon maan pinnalle, mutta estävät osaa lämmöksi muuttuneesta säteilystä karkaamasta takaisin avaruuteen. Ilmastomuutoksella tarkoitetaan tämän luonnollisen kasvihuoneilmiön voimistumista, mikä johtuu siitä, että ihmiskunta tuottaa ilmakehään valtavia määriä ylimääräisiä kasvihuoneilmiötä voimistavia kasvihuonekaasuja. Ks. ilmastopäästöt.

Kuluttajavalinnat = kulutusvalinnoillamme on aina vaikutuksia meitä ympäröivään maailmaan. Tärkeimmät ilmastomuutosta hillitsevät kuluttajavalinnat liittyvät asumiseen, liikkumiseen, ruokaan ja tavarihin ja palveluihin. Käytännössä kannattaa vaihtaa sähkösopimus vihreään sähköön, lentää vähemmän, syödä enemmän kasviksia ja vähemmän lihaa, liikkua auton sijaan lihasvoimalla, kuluttaa vähemmän rahaa ja tarkistaa, että säästösi eivät tue fossiilialoutta.

Muuttuvat sääolot = Ilmastomuutoksen seurauksena sademäärät, lämpötilat ja ilmakehän kaasukoostumus muuttuvat maapallolla. Muutokset ovat erilaisia eri puolilla maailmaa, mutta pääsääntönä on että lämpötilat nousevat ja muut sääolot äärevöityvät: kuivuudet ja rankkasateet lisääntyvät ja myrskyt voimistuvat.

Pariisin sopimus = vuonna 2015 solmittu kansainvälinen ilmastosopimus, joka astui voimaan marraskuussa 2016. Sopimus ei sisällä määrällisiä päästövähennysvelvoitteita, vaan valtiot sitoutuvat siinä valmistelemaan, tiedottamaan, ylläpitämään sekä saavuttamaan omat kansalliset päästötavoitteensa. Yleisenä tavoitteena on pyrkiä toimiin, joilla lämpeneminen saataisiin rajattua alle 1,5 asteen esiteolliseen aikaan verrattuna. Tällä hetkellä neuvotellaan Pariisin sopimuksen toimeenpanon yksityiskohdista.

Sopeutuminen = käytännöt, jotka valmistavat yhteiskuntaa ilmastomuutoksen vaikutuksiin, sillä sen seurauksia ei voida enää kokonaan estää. Käytännössä tämä tarkoittaa mm. muuttuvien ilmastolojen huomioimista kaavoituksessa, rakentamisessa ja terveydenhuollossa, vakuutusjärjestelmien kehittämistä sekä kosteikkoalueiden, metsien ja maatalousjärjestelmien monimuotoisuuden suojelua.

Terveys ja sairaudet = Ilmastomuutos vaikuttaa haitallisesti ihmisten terveyteen etenkin köyhissä maissa. Rankkasateiden ja tulvien vuoksi veden välityksellä leviävät sairaudet, kuten kolera, lisääntyvät. Myös sairauksia levittävät hyönteiset leviävät uusille alueille. Lisäksi juomaveden ja ruuan puute heikentävät ihmisten terveyttä. Ilmastomuutos lisää myös psyykkisiä sairauksia, kuten voimakkaan ilmastoahdistuksen joskus aiheuttamaa masennusta. Toisaalta terveelliset elämäntavat, kuten hyötyliikunta ja kasvispainotteinen ruokavalio, auttavat ilmastomuutoksen torjunnassa.

Uusiutuva energia = energiaa, jota saadaan uusiutuvista lähteistä, esim. aurinko-, tuuli-, vesi- ja bioenergia, maalämpö sekä aalloista ja vuoroveden liikkeistä saatava energia. Uusiutuvan energian käyttö aiheuttaa huomattavasti vähemmän ilmastopäästöjä kuin fossiiliset energialähteet.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen = Ilmastonmuutoksen ratkaisemiseksi tarvitaan monipuolista yhteiskunnallista vaikuttamista: sekä poliitikkojen että kansalaisten toimia. Kansalaiset voivat vaikuttaa ilmaston puolesta mm. toimimalla järjestöissä, kirjoittamalla mielipidekirjoituksia, kirjeitä ja vetoamuksia kansanedustajille, kunnanvaltuutetuille, ammattiliitoille tai yritysten edustajille, järjestämällä tai osallistumalla tapahtumiin tai mielenilmauksiin, äänestämällä, some-, netti- ja kahvipöytäkeskusteluissa sekä tekemällä ja julkaisemalla vastamainoksen tai muulla kulttuurihäirinnällä.

Ylikulutus = Koska lähes kaikkien kuluttamiemme tuotteiden ja palveluiden valmistamiseen ja käyttöön tarvitaan fossiilisia polttoaineita, niitä täytyy käyttää valtavan paljon. Siksi voidaan sanoa, että ilmastonmuutoksen perimmäinen syy on luonnonvarojen ylikulutus.

Pienen ilmastosanaston pidempi versio nimeltään 25 sanaa ilmastonmuutoksesta löydät BMOL ry:n nettisivulta

<https://peda.net/yhdistykset/bmol-ry> > Oppimateriaalit > Ilmastoterveisiä Etelästä

Kuva: Voima-lehti/Häiriköt-päämaja

Liite 2. Ilmastofaktat vastamainostyöpajaan

Fossiiliset polttoaineet, eli öljy, kivihiili, maakaasu ja turve ovat uusiutumattomia tai hyvin hitaasti uusiutuvia luonnonvaroja. Niiden käyttö energiantuotannossa ja liikenteessä on suurin ilmasto-päästöjen aiheuttaja.

Asumisen päästöt aiheuttavat kolmasosan suomalaisen hiilijalanjäljestä. Selvästi eniten päästöjä aiheuttaa asunnon lämmittäminen kaukolämmöllä, jota tuotetaan pääosin fossiililla polttoaineilla.

Liikenne ja matkailu aiheuttavat reilun viidesosan suomalaisten hiilijalanjäljestä. Eniten päästöihin vaikuttavat henkilöautoilu ja lentomatkailu. Ilmaston kannalta olisi järkevää käyttää joukkoliikennettä tai liikkuu kävellen tai pyörällä.

Ruuan päästöt aiheuttavat viidesosan suomalaisen hiilijalanjäljestä. Suurimmat päästöt aiheuttaa punainen liha ja maitotuotteet. Ilmaston kannalta olisi järkevää korvata liha kasviperäisillä tuotteilla sekä torjua ruokahävikkiä.

Tavaroiden ja palvelujen, kuten vaatteiden, kenkien, elektroniikan, huonekalujen, kirjojen sekä harrastusten päästöt aiheuttavat neljänneksen suomalaisen hiilijalanjäljestä. Ilmaston kannalta olisi järkevää pyrkiä kuluttamaan rahaa mahdollisimman vähän ja tarpeen vaatiessa ostaa käytettyjä tai laadukkaita, pitkään kestäviä tuotteita.

Lentomatkestaminen on ilmaston kannalta selvästi huonoin yksittäinen kulutusvalinta. Pitkä lentomatkka voi tuottaa jopa tuhansia kiloja hiilidioksidipäästöjä.

Hiilinielu kerää ja varastoi ilmakehän hiilidioksidia itseensä. Hiilinieluja ovat mm. metsät ja muu kasvillisuus. Istuttamalla lisää metsiä voidaan kasvattaa hiilinielua ja samalla hillitä ilmastonmuutosta merkittävästi. Laajat hakkuut sen sijaan voimistavat ilmastonmuutosta ja vähentävät luonnon monimuotoisuutta.

Yritysvastuu. Yhteiskunnallisina toimijoina yrityksillä on suuri vastuu ilmastonmuutoksen hillinnässä. Osa yrityksistä on kestävästi liiketoiminnan tuotteita ja palveluita kehittäviä ilmastoliiketoiminnan edelläkävijöitä. Edelleen moni yritys kuitenkin vielä vitkastelee ilmastotoimissa, eikä huomioi ilmastoratkaisuja toiminnassaan lainkaan.

Viherpesu on pinnallista ympäristöystävällisyyttä, jossa pyritään viestinnän avulla peittämään yrityksen tuotannon tai toiminnan ongelmia. Viherpesua harrastavat yritykset pyrkivät puhdistamaan mainettaan viestittämällä halua parantaa ympäristön tilaa ja käyttämällä viestinnässä puhtauteen ja ekologisuuteen liittyviä mielikuvia ilman, että haitallisia toimintatapoja merkittävästi muutetaan.

Pikamuoti ja muotiteollisuus ovat vastuussa kymmenestä prosentista maailman hiilidioksidipäästöistä. Syynä tähän on vaatteiden lyhyet käyttöiät ja jopa kertakäyttöisyys. Iso osa vaatteista päätyy kaatopaikalle vain muutaman käyttökerran jälkeen.

Kuva: Pinja Sipari

Hankkeen toteuttavat yhteistyössä Biologian ja maantieteen opettajien liitto BMOL ry, Äidinkielen opettajain liitto ja Häiriköt-päämaja lukuvuonna 2018-2019. Hankkeen toteutumisen on mahdollistanut EU:n tukema Frame, Voice, Report -hanke, jota koordinoi Suomessa Fingo ry. Käytännössä hanke ja sen materiaalit tuotetaan Euroopan unionin rahoitustuella. Hankkeen sisällöstä ja materiaaleista vastaa tuensaaja, eikä niiden voida missään olosuhteissa katsoa heijastavan Euroopan unionin kantaa.